

zetek biztosítják, amelyeket a II. kötet végén név- és helységmutató követ. Az egy ív terjedelmű műmellékleten a (meg nem nevezett) képszerkesztő a korabeli Arad, a fogság és a kivégzés vonatkozásában teljességre törekedett. Sajnáljuk viszont, hogy nem tette ezt a vértanúk lehetőségig teljes arcképcsarnokával, amikor pedig emléktábla-fotók, a külső borító képtáblán való megismétlése, iratmásolatok utalnak rá, hogy nem fenyegetett az ikonográfiai bőség zavara.

Katona Tamás két kötete az aradi vértanúkról a Magyar Századok egyik legjobban sikerült vállalkozása, amit a könyv sikere, példányainak gyors elkelése is bizonyít. Mindazonáltal nagyon reméljük, hogy nem lezár, hanem – éppen sikerével – elindít egy folyamatot: a tudományos feldolgozás és értékelés vitáit és a legszélesebb körben végzendő oktatás és ismeretterjesztés hétköznapijait. A szerkesztő arra is felhívja a figyelmet, hogy pillanatnyilag teljesen mondható anyaggyűjtése nem zárult, nem zárulhatott még le: feltűnően sok, a múlt században ismert és között kéziratos lappang és családi levéltárak, levelezések, kiadatlan naplók, bolygatatlan levéltári fondok bővíthetik még ismereteinket 1849 októberének vértanúiról. (Szépirodalmi, 1979. – Magyar Századok)

KERÉNYI FERENC

## SZEGEDI BÖLCSÉSZMŰHELY '77

A mindössze 325 példányban, Róna-Tas András szerkesztésében kiadott *Szegedi Bölcsészműhely '77* c. kötet azoknak az előadásoknak az anyagát tartalmazza, amelyek a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának 1977 májusában tartott tudományos ülésszakán hangzottak el.

A húsz tanulmányból hét foglalkozik irodalomtudományi kérdésekkel. Vajda György Mihály áttekintést ad a modern nemzetközi irányzatokról. Baranyai Zsolt Csáth Géza: *Anyagvilkoság* c. novelláját elemzi, Szigeti Lajos József Attila apa-verseiről és „felismerés”-verseiről ír, Masát András a strindbergi kamaradarab kompozíciós jegyeit vizsgálja az *Ovader* c. dráma alapján, Pál József pedig a halál motívumának jelentkezését hasonlítja össze Canova, Foscolo és Kazinczy művei alapján. Bernáth Árpád a narratív szövegek modell-módszerrel való elemzését mutatja be Heinrich Böll művein; Csuri Károly egy feltételezett (konstruált) narratív szöveg analízisét adja a generatív poétika és „egy

általános narratív elmélet” segítségével, majd valódi alkotáson, Hofmannsthal egy elbeszélésén alkalmazza az eljárást.

Öt dolgozat nyelvtudományi témájú. Deme László tézistanulmánya a kutatómunka legfontosabb kérdéseit érinti, M. Korchmáros Valéria írása a latinoktatás gondjaival foglalkozik, Horváth Judit az etimológiai kutatások újabb szempontjairól ír, Pálffy Miklós a transzformációs és a kontrasztív nyelvelemzés kapcsolatához nyújt adalékot, F. Szalamin Edit pedig mai orosz nyelvészeti koncepciókat ismertet.

A három történettudományi munka közül Gyimesi Sándoré a történetkutatás néhány új módszeréről ad számot, Karsai Lászlóé a nemzeti-ségkutatás módszertani problémáit tárgyalja, A. Sajti Enikőé pedig a kelet-európai kisépekkel foglalkozó szovjet összehasonlító történetírás néhány eredményét mutatja be.

Lélektani tárgyú írás is három van a kötetben: Balogh Tiboré az elméleti lélektan kategorizáció-fogalmának módszertani kérdéseit tárgyalja, Keményné Gyimes Erzsébeté középiskolások személyközi kapcsolatait és értékorientációját célzó vizsgálatokat ismertet, Zakar Andrásé az általános iskolát befejező serdülők pályaismeretét befolyásoló pszichológiai tényezőkről közöl felmérésen alapuló dokumentumokat.

Kanyó Zoltán az esztétika „materiális” és „filozófiai” irányát elemzi, Kocsondi András pedig a modell fogalmának meghatározása mellett a modell-módszer társadalomtudományi alkalmazásának elvi lehetőségeit mutatja fel.

A kötet igen szemléletesen tükrözi napjaink bölcsészettudományának legfontosabb elvi és gyakorlati ellentéteit, sőt bizonyos fokig az elvek és a gyakorlat közötti ellentmondásokat is. Sajnos azonban az előadások nem vitáznak egymással, legalábbis nem jelzik nyíltan szembenállásukat. Mégis világosan kitűnik belőlük, mennyire nincs egyetértés a társadalomtudományok leglényegesebb kérdésének, nevezetesen a tudományos állítások, rendszerezések *verifikálhatóságának* megítélésében. E vita nélküli véleménykülönbség bemutatására legalkalmasabbnak a kötet egy esztétikai s egy nyelvtudományi tanulmánya látszik. Ezért a továbbiakban Kanyó Zoltán: *A „materiális” és „filozófiai” esztétikáról*, valamint Deme László: *A nyelvészeti kutatómunka szemléleti és módszertani kérdéseiről* c. munkájáról lesz részletesebben szó. Nem konkrét esztétikai vagy nyelvészeti témákkal foglalkoznak; megállapításaik a szaktudományok általános irányát jelölhetnék ki, ha tudomásul vennék egymás létezését.

Kanyó Zoltán azt vizsgálja, hogy az irodalom és a művészet tudományos feldolgozása alkalmazhat-e olyan eljárásokat, amelyek a természettudományokban kialakult gyakorlat tudományelméleti követel-

ményeinek felelnek meg, vagy pedig továbbra is ragaszkodnia kell a hagyományos filozófiai elemzéshez. A filozófiai esztétikáról megállapítja, hogy kategóriái szükségképpen többértelműek, tehát a velük végzett műveletek sem vezethetnek egyértelmű következtetésekhez: „... a filozófiai esztétika voltaképpen mindig úgy jár el, hogy a hitmondatoikat kijelentésekké minősíti át, s ezután mint ilyenekkel végez különböző műveleteket.” Az egyértelműen definiált nyelvhasználat hiánya miatt pedig nincs biztosíték arra, hogy a befogadó ugyanazt érti az állításokon, mint a közlő. Kanyó Zoltán szerint az esztétikai szaknyelv kétértelműségei akkor szűnnek majd meg, ha „megkíséreljük a kérdéses kategóriákat anyagi hordozóik vonatkozásában, tehát »materiálisan« egyértelműen definiálni.” Ennek alapfeltétele pedig az, hogy ne fogadjuk el a filozófiai esztétika álláspontját, miszerint „a vizsgálandó tárgy sajátos adottságai és funkciói következtében vele kapcsolatban csak olyan kijelentéseket tehetünk, amelyek eleve nem tarthatnak szembe a szó szoros értelmében vett szemantikai verifikációra, hanem csak tisztán pragmatikai, ideológia szférában értékelhetők”.

A tanulmány vázlatosan sorra veszi azokat a kezdeményezéseket, amelyek a nyelv felől, vagyis „az anyagi összetevőkből” kiindulva próbálták és próbálják megoldani az állítások verifikációjának problémáját. Utal a Chomsky-féle generatív grammatika jelentőségére, mely az addigi fonológiai kutatások után a nyelv szintaktikai összefüggéseit vizsgálta. Jelzi ennek az iránynak a további útját is: az utóbbi években létrejött logikai és modell-elméleti eredményeket, amelyek „lehetővé tették azt, hogy a filozófiai esztétikában többé-kevésbé transzcendentálistnak minősített tartalmi – erkölcsi, megismerési stb. – összefüggéseket nyelvi megformáltságuk viszonylatában megragadjuk, s egy ellenőrizhető leírás számára hozzáférhetővé tegyük”.

Igen tanulságos lett volna Kanyó Zoltán és Deme László előadászövegét *vita* formájában olvasni. Deme Lászlóéban sajnos nem kerül szóba a tudományos állítások verifikációjának kérdése. Pedig a nézetek határozott szembeállítása bizonyára arra készítette volna *A nyelvészeti kutatómunka szemléleti és módszertani kérdéseiről* c. tézistanulmány íróját is, hogy kifejtse álláspontját e tudományos alapkérdésről. A kutatómunka sajátosságairól szóló meghatározásaiban ugyanis számos még „nem egyértelműen definiált” fogalmat használ: „A rendszerezés kutatói, tehát, szükségszerűen szubjektív tevékenység. Ám tükrözheti az objektív rendszert, a vizsgált dolog belső természetét, s akkor eredményében materialista jellegű. De maradhat szubjektív, a kutató természetének (agymozgásának) tükrözője, s akkor eredményében idealista.” Adós marad ez a meghatározás a kutató „agymozgása” és a tudományos eredmény materialista vagy idealista volta közötti konkrét, fogalmilag

tisztázott összefüggés feltárásával. S Chomsky szintaxisának megítélése is teljesebb, világosabb lett volna egy Kanyó Zoltánnal folytatott polémia eredményeként. Így azonban az amerikai nyelvész tevékenységéről mindössze annyit tudunk meg, hogy „ez a szintetizáló módszer nem a valóság logikáját követi, s nem is a gondolkodás meg a nyelviség természetét”. Nyilvánvaló pedig, hogy a két tanulmány ugyanarra a kérdésre keresi a választ. Csakhogy a keresés e két útja mindaddig nem találkozhat, amíg a válaszkeresők nem próbálják egyeztetni szempontjaikat.

Nem vesznek tudomást egymásról a kötet irodalmi műelemzései sem. „Hagyományos” módszerű műértelmezések szomszédságában békésen megférnek a legmodernebb szövegelméleti eredményeket felhasználó tanulmányok. Passzív egymás mellett élésük jellemző sajátossága, hogy a modern eszközökkel dolgozó elemzések kivétel nélkül külföldi művekről szólnak, míg a „hagyományosak” javarészt magyar alkotásokról.

Remélhetőleg egyszer majd „beszélő viszonyba” kerülnek egymással ezek az irányzatok, mivel a tudományban a „hit-mondatokat” csak az eltérő álláspontok ütköztetése alakíthatja „verifikált mondatokká”. Ezt sugallja a kötet egésze.

CSÓKÁS LÁSZLÓ

## IRODALMUNK EMLÉKEZETE\*

Irodalomtudományi szakbibliográfiánk ügye közel száz évig személyhez kötődött. A Hellebrant Árpád által 1879-ben elindított éves összefoglalókat a huszas évek végétől Kozocsa Sándor folytatta mindaddig, amíg az ötvenes-hatvanas évek fordulóján egyre inkább akadozni kezdett kiadásuk. Kötetei egyre testesebbé váltak, és egyre nagyobb késéssel tudtak csak megjelenni. Legutóbb az 1961–1965-ös évek anyaga több, mint egy évtizednyi késéssel hagyta el a sajtót; s bevezetőjében szerkesztőjük jelezte, hogy már csak az 1966–1970-es ciklus összegyűjtésére vállalkozik.

A kieséseket pótló gyorsabb adatszolgáltatás érdekében több részről is történtek kísérletek (az *Irodalomtörténeti Közlemények* szaktudományi összefoglalói, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár recenzió-kata-

\*A magyar irodalom és irodalomtudomány bibliográfiája 1976. Szerk. Lichtmann Tamás és Németh S. Katalin. Bp., 1979. Országos Széchényi Könyvtár.